

QANUNVERİCİLİKDƏ BOŞLUQLARA DAİR NƏZƏRİ YANAŞMALAR**R.K.CƏBRAYİLOV***Bakı Dövlət Universiteti**rafael-cebrayilov@mail.ru*

Məqalədə qeyd olunur ki, qanunvericilikdə boşluqların doldurulması ilə bağlı problemin mövcudluğu "hüquqda boşluq" anlayışının özünün hüquqda birmənalı şərhinin olmaması ilə əlaqədardır. Bütövlükdə hüquqda boşluqların olmasına dair üç yanaşma ("geniş", "dar" və "mülayim") fərqləndirilir.

Müvafiq şərhlərin təhlili əsasında məqalədə qanunvericilikdə boşluğun aşağıdakı şərhə təklif olunur: qanunvericilikdə boşluq ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimləmə sahəsinə aid olan və ya aid olmalı olan sahəsində meydana çıxan, yaxud çıxma bilən faktlar və əlaqələrin peşəkar hüquqi qiymətləndirilməsi üçün zəruri olan hüquq normasının yoxluğu.

Qanunvericilikdə boşluqlar öz kökləri ilə qədim əsrlərə gedib çıxan bir problemdir. Belə ki, qanunvericilikdə boşluqların aradan qaldırılması məsələsi hələ antik dövrün ən mükəmməl qanunvericiliyi kimi tanınan Roma hüququnun diqqət mərkəzində idi. Qədim Romada hüquqda olan boşluqlar əsasən ali vəzifəli şəxs sayılan pretorların ediktləri vasitəsilə aradan qaldırılırdı. Roma qanunlarına uyğun olaraq zərərçəkmiş şəxs pozulmuş hüququnu iddia icraatı çərçivəsində müdafiə edə bilmədiyi halda, pretor onun hüququnu öz müstəqil mühakiməsi vasitəsilə təmin edə bilirdi. Başqa sözlə, de-yure qanunverici olmayan pretor öz ediktləri vasitəsilə yeni hüquq normalarını qəbul edirdi.

Pretor ediktlərinin yalnız bir il ərzində qüvvədə olmasına baxmayaraq, onlar qanunları boşluqlar olan hissədə daha da inkişaf etdirməyə başladılar. Pretor ayrı-ayrı şəxslərə qanunda nəzərdə tutulan qaydadan fərqli şəkildə hərəkət etməyi tövsiyə edirdi və bu səbəbdən qanunun bəzi müddələrinin bir il müddət ərzində müvəqqəti kənarlaşdırılması baş verirdi.

Beləliklə, Roma qanunvericiliyində boşluqların olması açıq şəkildə etiraf edilirdi, Roma hüquqsünaslarının klassik irsə çevrilən əsərləri isə hüquqda boşluqlar probleminin qoyuluşu və həllinə önəmli töhfə olmuşdur.

Erkən orta əsrlərdə Roma hüququnun resepsiyasına qədər, hüququn mənşəyi və mahiyyəti barədə teoloji nəzəriyyələrin hökmran olduğu dövrdə hüquq tanrının hər şeyi ehtiva edən və ziddiyyətsiz iradəsi kimi nəzərdən keçirilirdi ki, bu da artıq öz-özlüyündə hüquqda boşluqlara dair hər hansı ehtimalı da istisna edirdi.

XVII-XVIII əsrlərdə siyasi və sosial-iqtisadi inkişafın yeni mərhələsi ilə əlaqədar antik konsepsiyaların yenidən işlənilməsi baş verir ki, bu da dini baxışların yerinə təbii hüquq nəzəriyyəsinin, daha sonra isə qanunvericilikdə boşluqların olmasını yaxud olmamasını nəzərdə tutan konsepsiyaların formalaşmasına gətirib çıxarır.

Bütövlükdə, qanunvericilikdə boşluqları inkar edən konsepsiyanın təbiətini ən

ümumi şəkildə səciyyələndirən müddəaya əsasən hüquq konkret ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi üçün zəruri olan bütün normaları ehtiva edən məntiqi qapalı sistemdir. Başqa sözlə, cari qanunvericilik meydana çıxan yeni münasibətlərlə əlaqədar çətinlikləri həmişə həll etməyə qadirdir. Bu ya hakimlərin hüquq yaradıcılığı, ya təbii hüquq normalarının təbii əsasında, ya da qüvvədə olan qanunun məntiqi təfsiri yolu ilə baş verir. Qanunvericilikdə boşluqların olmaması barədə müxtəlif nəzəri baxışlar iki ilkin müddəa ilə əsaslanır:

- 1) hüququn ilahiləşdirilməsi;
- 2) hüququn məntiqi qapalılığı.

Əgər əvvəllər qanunvericilikdə boşluqların olmamasını təbliğ edən yanaşmanın nümayəndələri öz mövqelərini əsaslandırarkən əsasən hüququn ilahiləşdirilməsi məsələsinə geniş yer ayırırdırlarsa, müasir dövrdə diqqət daha çox hüququn məntiqi qapalılığı amilinə yetirilir. Qanunvericilikdə boşluqların olmaması konsepsiyasının təmsilçiləri yalnız qanunda, daha doğrusu, onun mətnində ifadə olunanları hüquq sayırlar. Buradan belə bir qənaət doğur ki, qanunvericilik hər bir halda təkmildir və orada hüquq subyektlərinin bütün hərəkətlərinin tənzimlənməsi baş verir. Başqa sözlə, ictimai münasibətlər ya qanunun təsirinə məruz qalır, ya da qəsdən qanunun təsirindən kənar qalır və bu zaman hər hansı boşluğun olması barədə sualın ortaya çıxması qeyri-mümkündür.

Bununla əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, hələ 1804-cü il Fransa Mülki Məcəlləsində qanunun natamamlığı bəhanəsi ilə ədalət məhkəməsindən imtina edən hakimin cəzaya məruz qalması nəzərdə tutulmuşdur.

Nəzəri təlimlərə gəldikdə isə qanunun qeyd-şərtsiz üstünlüyü və qanunvericilikdə boşluqların olmaması ideyası vaxtilə Ç.Bekkarianın «Cinayət və cəzalar haqqında» və Ş.Monteskyönün «Qanunların ruhu haqqında» əsərlərində də təsbit olunmuşdur. Lakin pozitiv hüquq anlamının mövqeyinin möhkəmlənməsi ilə əlaqədar hüquqda boşluqlar probleminin həllinə münasibətin dəyişilməsi baş verdi. Bu münasibətin dəyişilməsinin mahiyyəti faktiki olaraq çatışmayan hüquq normalarının qüvvədə olan qanunvericilik çərçivəsində aradan qaldırılmasından ibarət oldu. Nəhayət, XX əsrdə normativ hüquq məktəbinin nümayəndələri hüquqda boşluqların ümumiyyətlə olmaması müddəasını bəyan etdilər.

Məlumdur ki, normativizm nəzəriyyəsi hüquqa ictimai münasibətlərdən tam təcrid olmuş hüquq normalarının məcmusu kimi yanaşır. Burada hüquq real ictimai münasibətlərdən kənar, qanunvericinin iradəsi ilə heç bir əlaqəsi olmayan ümumi xarakterli normaların sistemi kimi nəzərdən keçirilir. Bununla yanaşı, həmin normalar sisteminin piramida formasında təşkili iddia edilir. Bu qapalı sistemin zirvəsində olan “əsas” norma digər normaları müəyyənləşdirir. Bu iyerarxik strukturun quruluşuna müvafiq olaraq, “hüquq piramidası”nın aşağı pilləsində yerləşən hər hansı norma öz qüvvəsini piramidanın daha yüksək pilləsində yerləşən normadan alır. Başqa sözlə, hər bir normanın meydana gəlməsi və inkişafı digər normanın – “əsas norma”nın mövcudluğu ilə şərtlənir. Son məqamda bütün normaların mövcudluğu qeyd-şərtsiz məlum hesab edilən “əsas” normadan irəli gəlir.

Hüquqda boşluqlar problemi baxımından, normativistlərin fikrincə, “əsas” norma hüquqda boşluqların olmaması üçün onların təbliğ etdiyi hüququn məntiqi strukturunu qapayır. Normativizm təliminə uyğun olaraq, normanın etibarlılığının əsasının axtarışı bu normanı doğuran digər normaya aparır. Qanunvericilik orqanı texniki xətalara yol verdiyi zaman isə, onların fikrincə, yalnız anlaşılmazlıqlar mövcud olur

ki, bu da istənilən ümumi mücərrəd normaya xasdır və belə halda boşluq yoxdur.

Qanunda boşluqların olması yalnız normativistlər tərəfindən deyil, həmçinin hüququn mahiyyətini müstəsna olaraq insan psixikasının xüsusiyyətləri baxımından şərh edən psixoloji nəzəriyyəsinin nümayəndələri tərəfindən də inkar edilir. Psixoloji nəzəriyyəyə görə, bütün hüquqi hadisələr xüsusi qəbildən olan emosional-intellektual psixi proseslərdir ki, bu da boşluq məsələsinin qoyulmasını inkar edir.

Qeyd olunan hüquq məktəblərinin nümayəndələrindən fərqli olaraq, hüquqda boşluqlar müddəasını inkişaf etdirən sosioloji hüquq məktəbinin nümayəndələri tədqiq edilən problemə başqa nəzəri baxımdan yanaşırlar. Bu məktəbin nümayəndələri hüquq kimi hər hansı normadan asılı olmayaraq yaranan və mövcud olan faktiki münasibətlərin məcmusunu başa düşürlər (“canlı hüquq”). Bu şəkildə şərh olunan hüquq qanuna deyil, müstəsna olaraq məhkəmə təcrübəsinin təsiri əsasında formalaşan hakimin hüquq düşüncəsinə arxalanır.

Sosioloji yanaşmaya uyğun olaraq, hüquq dövlət tərəfindən təmin olunan və ya sanksiyalaşdırılan məcburi normaların məcmusu kimi deyil, həmin cəmiyyətdə qüvvədə olan sosial qayda kimi çıxış edir. “Mövcud qayda” qismində hüququn yalnız kiçik bir hissəsi qanunlarda öz əksini tapır, çünki hüquq qanundan kənar da “yaşaya” bilər. Normativizmə əks olaraq, sosioloji hüquq məktəbi hüquqda boşluqların olmaması barədə müddəanı tamamilə rədd edir və qanunun çatışmayan normalarının hüquq qaydası vasitəsilə tamamlanmasının vacibliyini vurğulayır.

Ümumiyyətlə, hüquqda boşluqların olub-olmamasına dair müxtəlif elmi yanaşmaları səciyyələndirərkən qeyd etmək lazımdır ki, boşluqlar məhz hüquqda mövcuddur. Hüquqda boşluqların olmaması və boşluqların yalnız qanunda mövcudluğu barədə mülahizələri, fikrimizcə, yalnız söz mübahisəsi kimi qiymətləndirmək lazımdır. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, hüquqda boşluqların olub-olmaması barədə hər hansı mülahizənin irəli sürülməsi bunun hansı ərəfədə baş verilməsi ilə də şərtlənir. Belə ki, əgər boşluqların mövcudluğu üzrə mülahizə onların aradan qaldırılmasına qədər formalaşarsa, bu zaman hüquqda boşluqların olması etiraf edilir. Yox, əgər boşluqların mövcudluğuna dair fikir onların aradan qaldırılmasından sonra irəli sürülürsə, yəni nəticə ön plana çıxarsa, həmin halda boşluqlar inkar olunur.

“Boşluq” anlayışını qanun vasitəsilə ictimai münasibətlərin ayrı-ayrı sahələrinin qanunvericilik orqanı tərəfindən qəsdən tənzimlənməməsi halından fərqləndirmək lazımdır. Belə vəziyyətdə hüquqi tənzimləmənin həyata keçirilməsi digər hüquq-yaradıcı orqanların öhdəsinə buraxılır. Qanunvericilik orqanı tərəfindən müvafiq işin yerinə yetirilməməsi hüquqi tənzimləmənin daha yüksək forması kimi çıxış edən qanunla həmin sahədə nizamlama fəaliyyətinə hazır olmadığı və ya həmin münasibətlərin qeyri-hüquqi kateqoriyaların (din, əxlaq və s.) təsir dairəsinə aid olduğu səbəbdən irəli gəlir.

Hakimin konkret hal üçün mövcud olan ümumi neqativ normanı əks xarakterli norma ilə əvəz etməklə ona münasibətdə istisna normanı yaratmaq hüququ var. Lakin belə fəaliyyət boşluqların doldurulması yox, qüvvədə olan qanunun təshihidir. Burada boşluq sadəcə olaraq qanunun göstərişi ilə razılaşıbmaq mənasındadır. Bunlar “qeyri-həqiqi” boşluqlardır və onların mahiyyətləri ondan ibarətdir ki, qanunda xüsusi hallar üçün ümumi qaydalardan kənara çıxan şərhlər mövcud deyil. “Əsl” boşluqlar isə yalnız o hallarda meydana çıxır ki, qərarın çıxarılması ərəfəsində qanun ümumiyyətlə susur və ya qərarın qəbulu üçün konkret əsas yaratmır, yəni qanunun iradəsi aydındır, lakin onun hüdudlarında (çərçivəsində) bir neçə variant mövcuddur və

qanun onlardan hansına üstünlük verilməsi barədə susur. Bu halda hakimin boşluğu doldurmaq hüququ var, amma bu sərbəst şəkildə deyil, analogiya üzrə qərarın qəbul edilməsi yolu ilə baş verir.

Şübhəsiz, hüquqi texnikanın səviyyəsindən asılı olmayaraq pozitiv hüquqda boşluqlar mövcuddur. Hüquqi texnika hüquqda olan boşluqların doldurulmasının yalnız konstruktiv-deduktiv metodlarını yaradır. Əslində isə ümumi hüquqi göstərişlər təkcə hüquqyaratma materialı üzərində deyil, həm də hüququn tətbiqi prosesində yaranan münasibətlər əsasında qurulur. Bu zaman pozitiv hüququn ümumi müddəası yalnız özündə əks olan qaydanı ümumiləşdirir və bundan artıq heç nə vermir. Deduksiya metodu faktiki tərkibin pozitiv hüquqda nəzərdə tutulmadığı səbəbindən həmin ümumi prinsiplər əsasında kazusu həll edə bilmir. Bundan əlavə, heç bir termin onun əsasında olan məzmunundan, mənadan artıq heç nəyi təqdim etməyə qadir deyil.

Beləliklə, hüquq ədəbiyyatının təhlili əsasında hüquqda boşluqlar probleminə dair iki konseptual yanaşmanın mövcud olması barədə qənaətə gəlmək olar:

- hüququn məntiqi qapalılığı nəzərdə tutan, hüququn ilahi və bu səbəbdən mükəmməl təbiətə malik olması müddəasına əsaslanan boşsuzluq nəzəriyyəsi;

- hüquqda boşluqların olması nəzəriyyəsi.

İkinci yanaşma hüquqda boşluqların mövcudluğunu təbii bir hal kimi qəbul edir və diqqəti əsasən boşluqların özlərinə deyil, onların aradan qaldırılmasının imkanlarına və konkret üsullarına yönəldir.

Bütövlükdə qeyd etmək lazımdır ki, ədəbiyyatda hüquqda boşluqlara verilən təriflər prinsip etibarilə normativ hüquqi aktlarla tənzimlənən və ya tənzimlənməyən ictimai münasibətlərin müxtəlif sahələri haqqında təsəvvürləri əks etdirmir. Müvafiq olaraq, boşluqlar haqqında artıq qüvvədə olan hüquqi normaların çatışmayan elementi və tələb olunan normanın tamamilə olmaması qismində təsəvvürlər də bir-birinə qarışıq.

Boşluğun mahiyyətinə dair yanaşmaların sintezi 1984-cü il Hüquq lüğətində öz əksini tapmışdır. Orada “hüquqda boşluq” dövlət məhkəmə orqanının hüquqi tənzimləməyə məruz qalmalı olan hallarda əsas qismində çıxış etməli olan hüquqi normaların yoxluğu (tam və ya qismən) kimi səciyyələndirilir [1, 300]. Başqa sözlə, həmin tərifdə boşluğun mahiyyətinə dair “dar” yanaşmanın müddəaları əks olunub. Lakin daha sonra hüquqda boşluq qanununun işlənilib hazırlanması zamanı bu və ya digər halın nəzərdə tutulmaması, yaxud konkret qanunun verilməsindən sonra meydana çıxan yeni ictimai münasibətlərin nəticəsi kimi təsvir edilir, yəni burada boşluğun tərfi artıq onun qüvvədə olan qanunvericilik sahəsindən kənarında axtarışı ilə əlaqədardır.

Müasir hüquq ədəbiyyatında “hüquq” termini bir neçə mənada işlədilir. Belə ki, “hüquq” sözü həm kifayət qədər tutumlu fəlsəfi kateqoriya kimi (ideyalar, təməl dəyərləri və s.), həm də hüquq normalarının sistemini nəzərdə tutan anlayış qismində istifadə edilir. Həmçinin hüquq ədəbiyyatında hüququn məzmununa, onun əsas elementlərinin tərkibinə, onların nisbətinə dair birmənalı münasibət yoxdur. Belə ki, tədqiqatçılar arasında hüququn mahiyyəti barədə mübahisələr artıq bir neçə əsrdir ki, səngimir.

Elmi-praktiki baxımdan, hüquqda boşluqlar probleminin tədqiqi, əsasən, onların aşkarlanması və doldurulmasının qayda və üsullarının işlənilib hazırlanması zərurəti ilə şərtlənmişdir. Lakin boşluqların doldurulması üsullarını axtarmazdan əvvəl məhz nəyin doldurulmalı olduğunu müəyyənləşdirmək, yəni “hüquqda boşluğun” mahiyyətini təyin etmək zəruridir. Bu zaman adları çəkilən proseslərin dərki zamanı ilk ciddi maneə qarşıya çıxır ki, bu da “hüquqda boşluq” anlayışının özünün hüquqda birmənalı şərhinin olmamasıdır. Bu məsələdə hüquqşünaslarının fikirləri əsaslı şəkildə fərqlə-

nir. Bütövlükdə, hüquqda boşluqların olmasına dair ən azı üç yanaşmanı (“geniş”, “dar” və “mülayim”) fərqləndirmək mümkündür.

Belə ki, nəzərdən keçirilən hüquqi kateqoriyaya “dar” yanaşma nümayiş etdirən müəlliflərin təqdimatında hüquqda boşluğun mahiyyəti “hüquqi tənzimləmədə konkret normativ həlletmənin” olmamasıdır [2, 42].

P.Y.Nedbaylonun verdiyi tərifə görə, “hüquqda boşluq hüququn təsir dairəsində müəyyən halların həlli üçün konkret normanın olmaması anlamında *qanunvericilikdə olan faktiki boşluqdur* (fərqləndirmə bizimdir – R.C.)” [3, 456].

Hüquqda boşluqlar anlayışı haqqında ayrı-ayrı müəlliflərin mülahizələrinin təhlilini asanlaşdırmaq üçün müvafiq yanaşmanı “dar” yanaşma adlandırmaq olar. Hüquqda boşluqlar anlayışının tərifinə dair “dar” yanaşmanın bütün nümayəndələri üçün ümumi əsas müddəə odur ki, hüquqi tənzimləmə ictimai münasibətlərin bütün müxtəlifliyini ehtiva etmir və bunu heç etməməlidir. Hüquqda boşluqların mahiyyətinə dair digər yanaşma hüquqi təsirin maraq dairəsinə aid ictimai münasibətlərin daha geniş şərhi ilə bağlıdır. Hüquqda boşluğun “geniş” anlamından çıxış edərək, bu yanaşma zəruriliyi ictimai münasibətlərin inkişafı və işlərin praktiki həlli tələbatı, qüvvədə olan qanunvericiliyin əsas prinsipləri, mənası və məzmunu, həmçinin hüquqi təsir sahəsində həyati faktların tənzimlənməsinə yönəlmiş digər təzahürlər ilə şərtlənir.

Hüquqda boşluqların olmasına dair bu cür tərif verənlər heç də belə bir faktı inkar etmirlər ki, boşluqlar yalnız hüququn tənzimlədiyi sahədə və yalnız hüquqi tənzimləmə çevrəsinə aid faktlara münasibətdə mümkündür. Onlar bu sahəni yalnız “qanunvericiliklə müəyyənləşdirilən faktiki hüquqi tənzimləmə çərçivəsi” [4, 11] ilə məhdudlaşdırmırlar.

Boşluqların mahiyyəti barədə mülahizələr söyləyərkən müasir tədqiqatçılar əksər hallarda “hüquqda boşluq” və “qanunda boşluq” anlayışları fərqləndirmirlər, hər iki hadisəni “hüquqda boşluq” anlayışında birləşdirirlər [5, 401]. Belə ki, faktiki olaraq qanunda boşluğu səciyyələndirən V.İ.Akimovun fikrincə, “hüquqda boşluğun mahiyyəti ümumi hüquq normasında təsbit olunan münasibətlərin konkret hüquq norması ilə tənzimlənməməsidir” [6, 110]. Başqa sözlə, müvafiq müəlliflər “hüquq” və “qanun” anlayışlarını eyniləşdirir. Yeri gəlmişkən bu xüsusi diqqət tələb edən önəmli cəhətdir.

Adı çəkilən müəlliflər arasında olan fikir ayrılığının mahiyyətinə toxunmadan yalnız onu qeyd edək ki, əslində, açıqlanan nöqteyi-nəzər ictimai münasibətlərin müstəsna olaraq qanunvericiliklə tənzimlənən sahələrini nəzərə alır.

Deməli, hüquqda boşluğun mahiyyətinə dair “dar” yanaşmanın tərəfdarlarının fikrincə, bu və ya digər mübahisənin həlli üçün hüquq normasının olmaması hələ öz-özlüyündə boşluğun olmasına dəlalət etmir, çünki təxmin edilir ki, hüquqi tənzimləmə ictimai münasibətlərin bütün rəngarəngliliyini ehtiva etmir və etməməlidir. Həmin nöqteyi-nəzərə görə, boşluğun mövcudluğunun əlaməti qismində hüquq normaları vasitəsilə nizamlanan ictimai münasibətlərin sahəsi çıxış edir.

Beləliklə, təhlil olunan mülahizələr əsasında gələ biləcəyimiz əsas nəticə ondan ibarətdir ki, hüquqda boşluğun mahiyyətinə dair “dar” yanaşmanın tərəfdarları faktiki olaraq hüquqda deyil, qanunda olan boşluqlardan bəhs edirlər. Ədalət naminə demək lazımdır ki, “boşluq” anlayışının tətbiq sahəsinin belə məhdudlaşdırılması onun etimologiyasına formal yanaşma baxımından irəli gəlir, çünki “boşluq” sözü həqiqi mənada “boş, heç nəyin olmadığı yer”, məcazi anlamda isə müəyyən çatışmazlıq, nöqsan deməkdir. Həm də bu zaman çatışmazlıq qüsur, qeyri-kamillik, nöqsan isə etinasızlıq, diqqətsizlikdən doğan səhv kimi başa düşülür. Müvafiq olaraq, “boşluq” sözünün dəqiq

mənasından çıxış edərək, hüquqda boşluqlar, o cümlədən onların normativ hüquqi aktın verilməsi zamanı mövcud olmayan yeni yaranan ictimai münasibətlərin təzahürü ilə əlaqədar meydana çıxması barədə ümumiyyətlə, danışmaq olmaz, çünki müəyyən məqamda mövcud olmayan bir şeyi “diqqətdən qaçırmaq, görməmək” qeyri-mümkündür.

Ümumiyyətlə, hüquqi tənzimləmə sahəsinin məhdud formada anlanması “dar” yanaşma tərəfdarları üçün səciyyəvi olan bir haldır. Bu, bir tərəfdən, əsas hüquqi kateqoriyaların (məsələn, “hüquq”, “qanun”) subyektiv şərhilə, digər tərəfdən “boşluq” anlayışının özünün mütləqləşdirilməsi ilə şərtlənir. Bu səbəbdən çox vaxt hüquq tətbiqetmə orqanlarına qanunda işlədilmiş mücərrəd, qiymətləndirici anlayışları (məsələn, “işgüzar döviyyə adəti”, “ədalətli niyyət” və s.) konkretləşdirmək üçün verilmiş geniş imkanlar səhvən hüquqda müvafiq boşluqların olması ilə izah olunur.

Beləliklə, boşluğun tərifinə “dar” yanaşmadan istifadə zamanı “hüquqda boşluqlar” və “qanunda boşluqlar” anlayışlarının arasında olan fərqləndirmə meyarlarının itirilməsi təhlükəsi var. Bu anlayışların hər birinin isə nəinki xüsusi nəzəri əsaslandırması, həm də qüvvədə olan qanunvericilikdə real ifadəsi mövcuddur.

“Hüquqda boşluqlar” və “qanunda boşluqlar” anlayışlarının əsaslandırılmış qaydada fərqləndirilməsi onların fərqli kateqoriyalar kimi istifadəsinin müəyyən qədər şərti olmasını heç də istisna etmir və bu barədə bir neçə qeydlərin edilməsi zəruridir. Müasir hüquq ədəbiyyatında bir qayda olaraq vurğulanır ki, sosial baxımdan hüquq heç də mücərrəd deyil. O, hər zaman əhalinin müəyyən qruplarının, hakimiyyətdə təmsil olan sosial təbəqələrin iradəsini və maraqlarını ifadə və təsbit edir. Başqa sözlə, hüquq həmişə konkret və realdır. Bu mövqedən çıxış edən müasir hüquq anlamı hüququn aşağıdakı əsas əlamətlərini müəyyənləşdirir:

1. Hüquq davranış qaydalarının sistemidir. Bu sistem daxilən vahid və ziddiyyət-siz olmalı, normalar ciddi şəkildə müəyyən funksiyaların (tənzimləyici və qoruyucu) icrasına və vahid məqsədlərin nail olunmasına yönəlməlidir. Bu real fəaliyyətdə olan hüquq sisteminin mütləq tələblərindən və eyni zamanda əlamətlərindən biridir.

2. Hüquq yalnız davranış normalarının sadəcə bir cəmi deyil. O, dövlət tərəfindən təsbit olunmuş, yaxud sanksiyalaşdırılmış normalar sistemidir. Hüquq normalarının yaradılması zamanı dövlət bilavasitə özünün müvafiq səlahiyyətli orqanları vasitəsilə hərəkət edir.

3. Hüquq həmişə dövlətin iradəsini hüququn əsası qismində ifadə edir. Öz növbəsində dövlət iradəsi hakim qrupun, xalqın, cəmiyyətin və ya millətin iradəsinin təəcəssümüdür.

4. Hüquq ümumməcburi xarakterə malik olan qaydalar sistemidir. Hüququn səciyyəvi cəhəti və tələbi qismində çıxış edən ümumməcburilik təkə sərivi vətəndaşlara, vəzifəli şəxslərə, müxtəlif qeyri-hökumət təşkilatların deyil, dövlətin özünə də şamil olunur.

5. Hüquq dövlət tərəfindən mühafizə və təmin edilir, hüquq normalarında ifadə olunmuş tələblər pozulduqda isə dövlət məcburiyyəti tətbiq olunur.

Yuxarıda deyilənlərə uyğun olaraq, L.İ.Spiridonov hüququ azad və bərabər subyektlər arasında əhəmiyyətli ictimai münasibətlərin tarixən formalaşan qaydasının normativ ifadəsi kimi qələmə verir [7, 100]. Belə yanaşma zamanı “hüquqda boşluqlar” anlayışının “qanunda boşluqlar” anlayışından fərqləndirilməsi, həm də onların mahiyyətinin fərqləndirilməsi cəhdlərinin tam nisbilyi aydın olur. Digər tərəfdən, nəzərdən keçirilən hüquqi kateqoriyalar arasında fərqlərə etinasızlıq, onların eyniləşdirilməsi, boşluqların axtarışı və aradan qaldırılması zamanı problemin səhvən sadəcə olaraq qanunvericilikdə “texniki” nöqsanların, yəni qanunda olan boşluqların

“mexaniki” formada aradan qaldırılması anlamına gətirib çıxara bilər.

Hüquqda boşluqların mahiyyətinin anlaşılmasına digər yanaşma hüquqi təsirin dairəsinə məruz qalan ictimai münasibətlər sahəsinin daha geniş şərhilə bağlıdır. Hüquqda boşluğun olmasına dair şərti olaraq “geniş” adlandırılan anlamdan çıxış edən V.V.Lazarev ona “zəruriliyi ictimai münasibətdərin inkişafı və işlərin praktiki həlli tələbatı, qüvvədə olan qanunvericiliyin əsas prinsipləri, siyasəti, mənası və məzmununu, həmçinin müvafiq iradənin hüquqi təsir sahəsində həyati faktların tənzimlənməsinə yönəlmiş təzahürləri ilə şərtlənən normativ hüquqi göstərişlərin tam və ya qismən yoxluğu” [8, 37] kimi tərif verir.

Təqdim olunan tərifdə üç əsas məqamı qeyd etmək olar:

1) ictimai şüuru formalaşdıran ictimai münasibətlərin inkişafının müvafiq səviyyəsi;

2) qüvvədə olan qanunvericiliyin əsas prinsiplərində, siyasətində, mənasında və məzmununda ictimai iradənin, ictimai şüurun müxtəlif təzahürlərinin ifadə olunması;

3) işlərin praktiki həllinə olan tələbat.

Deməli, hüquqda boşluqlara tərif verərkən V.V.Lazarev ictimai iradəni, ictimai şüuru və onların ehtiva etdiyi bütün münasibətlərin təzahürlərini nəzərə alır. Belə yanaşma zamanı hüquqda boşluqların tərifinə hüquq düşüncəsi tərəfindən ehtiva edilən bütün ictimai münasibətlərin bütün sahələri aid olunur.

Hüquqda boşluq kimi hüquqi hadisənin dərinəndən araşdırılması onun mövcudluğunun əlamətlərini və ya meyarlarını fərqləndirməyə imkan verir.

Hüquqda boşluğun mahiyyətinə dair “dar” yanaşma tərəfdarlarının mövqeyinə müvafiq olaraq, hüquq normasının yoxluğu özü-özlüyündə hələ boşluğun mövcudluğuna dəlalət etmir. Bu halda boşluğun mövcudluğunun meyarı qismində ictimai münasibətlərin hüquq normaları vasitəsilə tənzimlənməyə məruz qalan və müvafiq olaraq, qanunvericiliklə ehtiva edilməli olan sahəsi çıxış etməlidir. Adları çəkilən müəlliflərin nöqteyi-nəzərinə görə, hüquqda boşluqları müəyyənləşdirərkən ictimai münasibətlərin müstəsna olaraq artıq hüquqi tənzimləmə dairəsinə daxil olması nəzərə alınmalıdır.

Hüquqda boşluğun mahiyyətinə dair “geniş” yanaşma zamanı onun meyarları haqqında məsələ yalnız “geriyə dönmə” prinsipi əsasında həll edilir, yəni diqqət əsasən boşluğun olduğunu təsdiqləyən məqamların araşdırılmasına deyil, əsasən onun olmadığına dəlalət edən məqamların müəyyənləşdirilməsinə yönəlir. Hüquqda boşluğun olmasına dair “geniş” yanaşma tərəfdarlarının fikrincə, ümumiyyətlə, bu hadisə haqqında yalnız məcazi mənada, hüququn qeyri-mükəmməlliyi, onun zəruri komponentinin olmaması kimi danışmaq mümkündür. “Geniş” yanaşma tərəfdarlarının fikrincə, boşluq anlayışının qanunvericinin “qəsdən susduğu” məqamlara münasibətdə istifadəsi yanlışdır. Həmin məqamlar dedikdə isə müəllif qanun normasının elə xülasə edilmiş göstərişlərini nəzərdə tutur ki, orada bu və ya digər məsələnin həlli zamanın axarına buraxılmaq, yaxud hüquq təbiiqetmə orqanlarının ixtiyarına verildiyi üçün bilərəkdən açıq saxlanılır. Qeyd olunan normalar sırasına həmçinin özündə mücərrəd anlayışları cəmləşdirməklə onların dəqiq normativ tərifinin verilməsini nəzərdə tutmayan normaları aid etmək mümkündür.

“Hüquqda boşluqlar” və “qanunda boşluqlar” kateqoriyalarını fərqləndirən V.V.Lazarev yazır ki, “qanunda boşluqlar normativ aktın ictimai münasibətləri ümumi formada tənzimləyərək, bu münasibətlərin, yaxud onlara bənzəyənlərin hər hansı aspektlərinin hüquqi ifadəsini təqdim etmir, halbuki bu, məhz həmin normativ

aktı tamamilə olmadıqda, yəni müəyyən münasibətlər hətta ümumi şəkildə öz hüquqi rəsmiləşdirilməsini tapmadıqda boşluq faktı göz önündədir” [9, 9]. Açıqlanan mülahizənin qanunda boşluğun olması elə həmin qanunda hansısa münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsinin ümumi həddlərini təsbit edən zəruri normanın olmamasını təxmin edən məqamı ilə razılaşmaq olmaz. Bu münasibətlərin digər qanunda qismən tənzimlənməsi mümkündür və belə halda qanunda boşluğun mövcudluğu barədə danışmaq üçün əsas olmayacaq.

Fikrimizcə, qanunda boşluq tələb olunan hüquq normasının yalnız konkret bir qanunda deyil, qanunvericiliyin bütün sahələrində olmamasıdır. Açıqlanan yanaşma heç də belə bir faktı inkar etmir ki, boşluqlar yalnız hüququn tənzimlədiyi sahədə və yalnız hüquqi təsir sahəsində olan faktlara münasibətdə mümkündür. Lakin o, həmin sahəni, boşluğun “dar” şərhində müşahidə edildiyi kimi, yalnız qanunvericiliklə müəyyənləşdirilən faktiki tənzimləmə həddləri ilə məhdudlaşdırmır.

Beləliklə, hüquq ədəbiyyatında nəyin “boşluq” sayılmasına dair iki əsas nöqteyi-nəzər mövcuddur:

1) boşluq qismində artıq fəaliyyət göstərən hüquq normasının çatışmayan elementi (qanunda boşluq);

2) ilk növbədə zəruri hüquqi göstərişin tamamilə olmaması qəbul edilir (hüquqda boşluq).

Hüquqda boşluqlar probleminə dair olan yanaşmalar arasında hüquqda boşluğun mahiyyəti məsələsinin həlli ilə bağlı “mülayim” mövqə də fərqləndirilə bilər. Bu yanaşmaya əsasən “hüquqda boşluq” dedikdə, əvvəllər tənzimlənməyən, lakin buna ehtiyacı olan yeni meydana çıxan ictimai münasibətlərin hüquqi nizamlanması üçün zəruri olan hüquqi normaların yoxluğu başa düşülür [10, 23]. Bu yanaşmanın nümayəndələri “hüquqi vakuüm” anlayışına toxunurlar ki, bu da bizi “hüquqda boşluq” anlayışını “hüquqi vakuüm” anlayışından fərqləndirmək zərurəti qarşısında qoyur. “Hüquqi vakuüm” dedikdə, əvvəllər tənzimlənməyən, lakin hüquqi tənzimləməyə ehtiyacı olan yeni yaranan ictimai münasibətlərin nizamlanması üçün zəruri olan hüquq normalarının yoxluğu başa düşülür. Bu nöqteyi-nəzərə uyğun olaraq, hüquqda boşluq zəruriliyi ictimai münasibətlərin inkişafı və işin praktik həlli tələbatı ilə şərtlənən hüquq normalarının tam və qismən yoxluğudur.

Bizim bu yanaşma ilə qismən razılaşmağımız belə bir səbəbdən irəli gəlir ki, təcrübədə yeni yaranan və artıq formalaşmış ictimai münasibətlər arasında hədd çəkmək kifayət qədər çətindir. Bundan əlavə, əgər söhbət işin praktiki həlli tələblərindən, işin peşəkar hüquqi qiymətləndirilməsindən gedirsə, deməli, hüquq normaları ilə tənzimlənilən-tənzimlənməməsindən asılı olmayaraq, bu və ya digər ictimai münasibətlər artıq faktiki mövcuddur.

Hüquqda boşluqlara dair “mülayim” yanaşmanın tərəfdarlarını, ilk növbədə, “hüquqda boşluq” və “qanunda boşluq” kateqoriyalarını şüurlu şəkildə fərqləndirən müəlliflər kimi qələmə vermək olar. Bununla həm şəxslər tərəfindən ən azı birinci anlayışın ikinci anlayışdan daha geniş olması etiraf edilir. Hüquqda boşluğun tərifinə “geniş” yanaşma tərəfdarlarından isə bu müəllifləri hüquq tətbiqi sahəsini müəyyən şəkildə məhdudlaşdırmağa can atmaları fərqləndirir.

Fikrimizcə, hüquqda boşluğun müəyyənləşdirilməsində boşluğun mahiyyətinə dair “geniş” yanaşma ilə “mülayim” yanaşma tərəfdarlarının fərqləndirilməsi üçün zəruri olan çatışmayan element kimi peşəkar hüquqi şüur çıxış edir. Bu zaman hüquqi şüur dedikdə, cəmiyyətin hüququn nə demək olması və onun necə olması (hansı

hüquq normaların köhnəlməsi və ləğv edilməsi, hansı hüquq normaların dəqiqləşdirilməsi və dəyişdirilməsi) barədə baxışları başa düşülməlidir.

Hüquqda boşluqlar barədə açıqlanan bütün təsəvvürlər nəzərə alınmaqla, bir neçə məqam fərqləndirilməlidir ki, bunlar hüquqda boşluğun mahiyyətinin tərifinə yanaşmalarda həmin məsələnin daha dəqiq qoyulmasına yardımçı olur:

1) “hüquqda boşluq” anlayışını “qanunda boşluq” anlayışından fərqləndirmək lazımdır ki, bu da həm müasir hüquq doktrinası baxımından, həm də müəyyən hallarda hüququn analogiyasından və qanunun analogiyasından istifadəni nəzərdə tutan qüvvədə olan qanunvericiliyin müddəaları baxımından tamamilə düzgündür;

2) hüquqda boşluğun mövcud olması barədə sual yalnız müəyyən maraqların (şəxsi, ictimai) toqquşması zaman mübahisəli halın hüquqi qiymətləndirilməsinə ehtiyac olduğu vaxt yarana bilər;

3) hüquqda boşluqlar müvafiq mübahisənin (faktın, münasibətin) peşəkar hüquqi qiymətləndirilməsi üçün zəruri olan hüquq normalarının tam və ya qismən yoxluğu ilə əlaqədardır;

4) hüquqda boşluqla əlaqədar tənzimlənməli olan müvafiq münasibətlərin xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Həmin münasibətlər ictimai münasibətlərin elə bir sahəsindədir ki, bunlar eyni zamanda:

a) artıq hüquq normaları vasitəsilə müəyyən qədər tənzimləməyə məruz qalmışdır, yəni artıq hüquqi təsir predmeti olmuşdur;

b) bu münasibətin tənzimlənməsinə əvvəllər ehtiyacın olmamasına baxmayaraq prinsip etibarilə onun hüquqi tənzimlənməsi məqbuldur;

Sonuncu tələblə bağlı həmçinin onu qeyd etmək lazımdır ki, həmin halda peşəkar hüquqi qiymətləndirmə özü ona dəlalət edir ki, müvafiq münasibətin hüquq normaları vasitəsilə tənzimlənməsinə ehtiyac vardır.

“Hüquqda boşluq” anlayışının açıqlanan şərhilə nəzərdən keçirilən hadisənin tərifinə “geniş” yanaşma tərəfdarlarının təqdim etdikləri boşluq anlayışı arasında, faktiki olaraq yalnız bir fərq var: bu, konkret hüquq münasibətini hüquqşünasın peşəkar hüquqi şüurundan keçirməklə qiymətləndirmək zərurətidir.

Hüquqda boşluğun mahiyyətini aydınlaşdırmaq üçün bu hadisənin əlamətlərinin təyin edilməsi xüsusi əhəmiyyətə malikdir, çünki son nəticədə məhz əvvəlcədən müəyyənləşdirilən, razılaşdırılan xüsusiyyətlərin təsbiti “konkret hüquqi hala münasibətdə boşluğun olmasından danışmaq mümkündürmü” sualını cavablandırmağa imkan verəcək.

Lakin tədqiqatçılar arasında fikir ayrılıqlarının böyük hissəsi sosial münasibətlərin həddlərində hüquqi tənzimləmədə boşluqların axtarılmalı olduğu çevrəsinin məhdudlaşdırılmasına aid olduğunu nəzərə alaraq, fikrimizcə, diqqəti əvvəlcədən məhz həmin münasibətlərin dairəsinin dəqiqləşdirilməsi üzərinə yönəldilməsi zəruridir. Konkret mübahisəli halın ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimləməyə məruz qalmalı sahəsinə daxil olması faktı hüquqda boşluğun mövcudluğu məsələsinin sonrakı qoyuluşu üçün əsas olacaqdır.

Hüquqda boşluqların mahiyyətinə dair şərti olaraq “dar” adlandırılan yanaşma tərəfdarlarının mövqeyinə görə, hüquqi normanın olmaması hələ özlüyündə boşluğun mövcudluğuna dəlalət etmir. Bu halda, hüquqda boşluq məsələsini yalnız onda qaldırmaq mümkün olacaq ki, baxılan mübahisəli məsələ ictimai münasibətlərin artıq hüquqi normalarla rəqləmləndirilən sahəsinə aiddir və müvafiq olaraq, artıq qanunvericiliklə əhatə olunmuşdur.

İctimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənmə sahəsinin müəyyənləşdirilməsi üçün formal meyarların müəyyənləşdirilməsi iki sadələşdirilmiş üsul vasitəsilə mümkündür.

Bunlardan birincisi ictimai münasibətlərin elə bir növünün müəyyənləşdirilməsinə istiqamətlənmişdir ki, onun əlamətləri hüquqi normanın hipotezasında təsvir olunur. Bu zaman hər bir normanın hüquqi tənzimləmənin ümumi sahəsində öz “sahəsinə” malik olduğu nəzərdə tutulur. Hər hansı sahənin istisnasız olaraq bütün normaları nəzərdə tutularsa, belə “sahələrin” məcmusu hüququn müəyyən sahəsinin ümumi hüquqi tənzimləmə sahəsinə təşkil edəcəkdir.

Hüquqi tənzimləməyə məruz qalmalı olan ictimai münasibətlər çevrəsinin müəyyənləşdirilməsinin ikinci üsulu konkret hüquqi aktda hüququn müəyyən sahəsinin “məsuliyyət” sahəsinə təsvir edən ixtisaslaşmış normaların təhlilinə istiqamətlənmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 4-cü maddəsində (“mülki hüquq münasibətləri obyektləri”) söhbət ondan gedir ki, “mülki hüquq münasibətləri obyektləri əmlak və ya qeyri-əmlak dəyərində malik, qanunvericilik tərəfindən mülki dövrüyyədən çıxarılmayan maddi və ya qeyri-maddi nemətlər ola bilər”. Müvafiq olaraq bu şəkildə hüquqi tənzimləməyə məruz qalmalı olan ictimai münasibətlər məcmusu qeyd edilmişdir.

Güman etmək olardı ki, məsələnin belə qoyuluşu zamanı ictimai münasibətlərin hüquqda boşluqların axtarılmalı olduğu çevrəsinin məhdudlaşdırılması problemi öz-özünə həll olunur: bu çevrə artıq hüquqi normalarla tənzimlənən münasibətlərlə məhdudlaşır. Lakin boşluqların müəyyənləşdirilməsinə dar yanaşmanın hüquqi təsirə məruz qalmalı olan ictimai münasibətlər sahəsinin qanunvericilik həddlərinə sığışdırılmasını mümkün-süz edilməsindən ibarət olan məhdudluğu da özünü elə burada büruzə verir.

Bütövlükdə, hüquqda boşluğun olmasının araşdırılması belə bir qənaətə gəlməyə imkan verir ki, onun mövcudluğunun ən mühüm əlaməti qismində yaranan halın qüvvədə olan hüquqi normalar ilə müvafiq dərəcədə əlaqədə olmasıdır. Belə ki, hüquqda boşluğun mövcudluğunun göstəricisi kimi aşağıdakı iki hal çıxış edə bilər:

- a) hüquq normasının tam yoxluğu;
- b) hüquq normalarının ziddiyyəti.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, hüquqi tənzimləmə dairəsinə daxil olan və ya daxil olmağa qadir olan mübahisəli hüquq münasibətinin həlli üçün zəruri hüquqi normanın tam yoxluğunu hüquqi vakuüm kimi dəyərləndirmək lazımdır. Hüquqi vakuümün hüquqi düşüncə tərəfindən dərk edilməsinə ehtiyacın olduğunu nəzərə alaraq, fikrimizcə, onu hüquqda boşluğun növlərindən biri kimi qəbul etmək mümkündür. Konkret mübahisəli halın həlli üçün zəruri olan hüquq normasının hər hansı hissəsinin yoxluğu da boşluğun bir növü kimi qəbul oluna bilər.

Hüquq normalarının bir-birinə zidd olması halına gəldikdə, belə vəziyyət aşkarlandıqda hüquqşünaslar, əslində, boşluqla deyil, konkret normaların kolliziyası ilə üzləşirlər, çünki son nəticədə onlardan biri mübahisəli münasibətlərin tənzimlənməsi üçün istifadə olunacaqdır.

Beləliklə, hüquqda boşluğun mövcudluğunun ümumi əlaməti konkret olaraq baxılan işin faktiki hallarının mövcud hüquqi göstərişlərə tam və ya qismən uyğunsuzluğu olacaqdır. Deməli, hüquqda boşluq, ilk növbədə, hüquq mənbələri tərəfindən ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi üçün zəruri normaların tam və ya qismən yoxluğu aşkarlandığı zaman mövcuddur.

Hüquqda boşluqların olmasına dair “dar” yanaşmaya görə, hüquqda boşluqların axtarışı zamanı artıq müstəsna olaraq hüquqi tənzimlənmə dairəsinə daxil olmuş ictimai münasibətlərə diqqət yetirmək lazımdır, yəni artıq qanunlarda və digər normativ hüquqi aktlarda öz əksini tapan sahələr nəzərə alınmalıdır. Lakin bu halda söhbət faktiki olaraq hüquqda olan boşluqlardan deyil, qanunda olan boşluqlardan gedir.

Konkret mübahisəli halın hüquqla tənzimlənən ictimai münasibətlər dairəsinə daxil olması və onun qüvvədə olan hüquqi normalar vasitəsilə həllinin qeyri-mümkünlüyü faktı hüquqda boşluğun müəyyənləşdirilməsi üçün ilk əlamət olmaqla yanaşı, eyni zamanda həmin boşluğun aradan qaldırılması üçün əsas kimi çıxış edir.

Bundan başqa, hüquqda boşluğu səciyyələndirən əlamət kimi müvafiq mübahisəli halın xassələrinin məcmusu çıxış edir ki, bu zaman aşağıdakılar aşkar olunur:

- a) həmin mübahisəli hüquq münasibətinin hüquq tənzimləmə dairəsinə aid olması;
- b) hüquq normaları hüquqi göstərişin tam olmaması və ya natamamlığı səbəbindən mübahisəli hüquq münasibəti üzrə birmənalı qərar çıxarmağa imkan vermir.

ƏDƏBİYYAT

1. Юридический энциклопедический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева. М.: Советская энциклопедия, 1984, 415с.
2. Лившиц Р. З. Теория права: Учебник. М.: БЕК, 1994, 224с.
3. Недбайло П.Е. Применение советских правовых норм. М.: Госюриздат, 1960, 511с.
4. Забигайло В.К. Проблема «пробелов в праве» (к критике буржуазной теории). Киев: Наукова думка, 1974, с. 11.
5. Скакун О.Ф. Теория государства и права. Харьков: Консум, 2001, с. 401.
6. Акимов В.И. Понятие пробела в праве // Правоведение, 1969, № 3, с. 110-113.
7. Спиридонов Л.И. Теория государства и права. СПб.: Проспект, 1996, 304с.
8. Лазарев В.В. Пробелы в праве и пути их устранения. М.: Юрид. лит., 1974, 184с.
9. Лазарев В.В. Пробелы в праве. Вопросы понятия пробелов и критика теорий беспробельности права. Казань: Казанский Университет, 1969, 96с.
10. Рябова Д.Н. Пробелы в праве и способы их восполнения / Становление и развитие научных школ права в государственных университетах России: Секционные заседания: теория и история государства и права. Государственное право. Трудовое право / Материалы Всероссийской студенческой научно-практической конференции, 29-30 апреля 1999 г. Ч. III. СПб.: С.-Петербургский Университет, 1999, с. 22-26.

ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ПРОБЕЛОВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Р.К.ДЖЕБРАИЛОВ

РЕЗЮМЕ

В статье отмечается, что наличие проблемы устранения пробелов в законодательстве связано с неоднозначной интерпретацией самого понятия «пробелы в праве». В целом, различаются три подхода («широкий», «узкий» и «умеренный») в отношении пробелов в праве.

В соответствии с анализом соответствующих подходов предлагается следующая трактовка пробела в законодательстве: пробел в законодательстве - это отсутствие правовых норм для регулирования фактов и связей в тех сферах общественных отношений, необходимость правового воздействия на которые охвачена профессиональным юридическим правосознанием.

BASIC THEORETICAL CONCEPTS OF LACUNAS IN LEGISLATION

R.K.JABRAYILOV

SUMMARY

The article notes that the liquidation of lacunas in legislation is related to the ambiguous interpretation of the concept of “lacunas in the law”. In general, there are three different approaches (“wide”, “narrow” and “moderate”) in respect of lacunas in the law.

According to the analysis of appropriate approaches, we propose the following interpretation of lacunas in the law: a lacuna in the legislation is the absence of legal norms for regulating the facts and relations in the spheres of social relations, the need for the legal effects which are covered by professional legal consciousness.